

PROCESINIŲ TERMINŲ CIVILINIAME PROCESĖ REIŠMĖ

Dalia Averkienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4593
Elektroninis paštas dalia.averkiene@gmail.com

Pateikta 2012 m. kovo 5 d., parengta spausdinti 2012 m. rugsėjo 5 d.

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama procesinių terminų civiliniame procese reikšmė atskleidžiama dviem aspektais: vertinant juos įgyvendinant teisę ir teisminę gynybą, procesinių terminų santykį su teisės ir teisingą procesą ir koncentracijos principais bei jų įtaką užtikrinant efektyvų civilinės bylos nagrinėjimą. Procesinių terminų reikšmei parodyti realizuojant minėtus principus, tiriamos šių terminų ir principų sąsajos. Atskleidžiant procesinių terminų svarbą efektyviam bylos nagrinėjimui, analizuojama terminų įtaka bylos dinamikai ir teismo darbo organizavimui užtikrinti.

Reikšminiai žodžiai: civilinis procesas, procesiniai terminai, procesinių terminų reikšmė, civilinio proceso teisės principai, civilinės bylos nagrinėjimas.

Įvadas

Temos aktualumas. Teisės ir teisminę gynybą įgyvendinimas ir civilinių bylų nagrinėjimo savalaikiškumas yra aktualus klausimas tiek civilinio proceso teisės doktrinoje, tiek teisminėje praktikoje. Efektyvus bylų nagrinėjimas per įmanomai trumpiausią terminą padeda įgyvendinti teisę ir teisminę gynybą ir pasiekti vieną iš civilinio pro-

ceso tikslų – kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių. Tirdami teisės į teisminę gynybą klausimus, proceso efektyvumą, kuris susijęs su procesiniais terminais, analizavo A. Abramavičius¹, R. Jurka², R. Clayton ir H. Tomlinson³, J. Rehman⁴, K. McEvoy⁵ ir kiti. Civilinio proceso trukmės problemas ir procesinių terminų civiliniame procese reikšmę nagrinėjo Lietuvos mokslininkai: V. Višinskis ir E. Stauskienė⁶, T. Mickevičius⁷, V. Nekrošius⁸, A. Driukas ir V. Valančius⁹, V. Mikelėnas¹⁰, S. Černiauskas, O. Ruželytė, P. Skaisgiris¹¹, užsienio šalių civilinio proceso tyrinėtojai: C. H. Van Rhee¹², F. De Santis di Nicola¹³, S. W. Armstrong ir M. L. Denger¹⁴, W. Rechberger ir G. Kodek¹⁵, S. Blake¹⁶, Renee Y. Nauta¹⁷, Gerard J. Meijer¹⁸, E. V. Isaeva¹⁹, M. A. Vikut ir

- 1 Abramavičius, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2009, 3(117): 21–40.
- 2 Jurka, R. Teisė į teisingą teismą. *Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius: Teisės institutas, 2005, p. 33–42.
- 3 Clayton, R.; Tomlinson, H. *Fair Trial Rights*. New York: Oxford University Press, 2001, p. 88–107.
- 4 Rehman, J. *International Human Rights Law*. Eidsburgh: Pearson Education Limited, 2010, p. 203–204.
- 5 McEvoy, K. Access to Justice. *Legal Date*. 2005, 17(4):1–4.
- 6 Višinskis, V.; Stauskienė, E. Proceso pagreitinimo priemonės CPK projekte. *Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso reformos kontekste: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010, p. 28–38.
- 7 Mickevičius, T. CPK pakeitimai: kodėl teisė į teisminę gynybą įgyvendinti taps paprasčiau? *Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso reformos kontekste: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010, p. 78–90.
- 8 Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002; Nekrošius, V. Civilinio proceso koncentruotumo principo įgyvendinimo galimybės. *Teisė*. 1998, 32: 108; Nekrošius, V. Kooperacijos principas civiliniame procese. *Teisė*. 1999, 33(2): 36–42; Nekrošius, V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus. *Teisė*. 1999, 33(1): 46.
- 9 Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 239–288.
- 10 Mikelėnas, V. *Civilinis procesas*. Pirmoji dalis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 1997, p. 277.
- 11 Černiauskas, S.; Ruželytė, O.; Skaisgiris, P. *Kaip ginamos tarybinių pliečių teisės*. Vilnius: Mintis, 1965, p. 15.
- 12 Van Rhee, C. H. Civil Litigation in Twentieth Century Europe. *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis/Legal History Review*. 2007, 75(3): 307–320.
- 13 De Santis di Nicola, F. Principle of Subsidiarity and „Embeddedness“ of the European Convention on Human Rights in the Field of the Reasonable-Time Requirement: the Italian Case. *Jurisprudencija*. 2011, 18(1): 7–32.
- 14 Armstrong, S. W.; Denger, M. L. Use of Time Limits to Expedite Complex Cases. *Antitrust Law Journal*. 1979, 48(4): 1017–1040.
- 15 Rechberger, W.; Kodek, G. Austria Civil Procedure. *International Encyclopaedia of Laws*. Volume 1. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 39.
- 16 Blake, S. *A Practical Approach to Effective Litigation*. Sixth Edition. New York: Oxford University Press, 2005, p. 25.
- 17 Nauta, R. Y. Luxembourg Civil Procedure. *Access to Civil Procedure Abroad*. London: Sweet & Maxwell, 1996, p. 171–192; Nauta, R. Y.; Meijer, G. J. French Civil Procedure. *Access to Civil Procedure Abroad*. London: Sweet & Maxwell, 1996, p. 131–170.
- 18 Meijer, G. J. Belgian Civil Procedure. *Access to Civil Procedure Abroad*. London: Sweet & Maxwell, 1996, p. 193–233.
- 19 Isaeva, E. V. *Procesualnye sroki v grazhdanskom i arbitrazhnom procese* [Procedure Terms in Civil and Arbitration Process]. Moskva: Volters Kluber, 2005, p. 1–31.

I. M. Zaicevas²⁰, J. K. Osipovas²¹, L. A. Krivonosova²², E. V. Vaskovskij²³, V. V. Kalininas²⁴, M. K. Treušnikovas²⁵, V. V. Jarkovas²⁶, A. B. Borisovas²⁷ ir kt. Dauguma minėtų autorių procesinius terminus ir jų reikšmę aptarė kartu su kitais civilinio proceso klausimais. Procesinių terminų reikšmės analizei daugiau dėmesio yra skyręs G. Buzhinskas savo disertacijoje „Procesiniai terminai tarybiniam civiliniame procese“²⁸.

Doktrinoje autoriai skirtingai apibrėžia procesinių terminų reikšmę. Vieni mokslininkai²⁹ teigia, kad terminai reikšmingi užtikrinant teisę į teisminę gynybą, teisingą ir koncentruotą ginčų sprendimą, kiti³⁰ nurodo, jog terminai svarbūs civilinės bylos dinamikai ir sava laikiam procesinių veiksmų atlikimui realizuoti, tretii³¹, be kita ko, pastebi, kad terminai turi įtakos teismo darbo organizavimui. Vis dėlto pasigendama išsamaus procesinių terminų reikšmės atskleidimo. Be to, mokslinės literatūros analizė leidžia terminų reikšmę civiliniam procesui skirstyti į dvi grupes: jų vaidmenį įgyvendinant kai kuriuos civilinio proceso principus, t. y. teisę į teisminę gynybą, teisę į teisingą procesą bei proceso koncentracijos, ir jų įtaką efektyviam civilinės bylos nagrinėjimui. Toks

-
- 20 Vikut, M. A.; Zaicev, I. M. *Grazhdanskij process Rossii* [Russian Civil Procedure]. Moskva: Jurist, 1999, p. 145.
- 21 Volozhanin, V. P., et al. *Sovetskij grazhdanskij process* [The Soviet Civil Procedure]. Moskva: Juridicheskaja literatura, 1988, p. 128.
- 22 Avdeenko, N. I., et al. *Sovetskij grazhdanskij process* [The Soviet Civil Procedure]. Leningrad: Izdatelstvo Leningradskovo universiteta, 1984, p. 173.
- 23 Vaskovskij, E. V. *Kurs grazhdanskovo procesa*. Tom I [The Course of Civil Procedure. Volume I]. Moskva: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 1913, p. 465.
- 24 Briksov, V. V., et al. *Kommentarij k grazhdanskomu processualnomu kodeksu Rossijskoj Federacii*. 5 izdanie [The Comment of the Civil Procedure Code of Russian Federation. 5th edition]. Moskva: Prospekt, 2009, p. 245.
- 25 Argunov, V. N., et al. *Sovetskij grazhdanskij process* [The Soviet Civil Procedure]. Moskva: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 1989, p. 111.
- 26 *Grazhdanskij process*. 5 izdanie. Jarkov, V. V. (red.) [Civil Procedure. 5th edition]. Moskva: Volters Kluver, 2005, p. 120.
- 27 Borisov, A. B. *Kommentarij k grazhdanskomu processualnomu kodeksu Rossijskoj Federacii* [The Comment of the Civil Procedure Code of Russian Federation]. Moskva: Knizhnyj mir, 2009, p. 152.
- 28 Buzhinskas, G. *Processualnye sroki v sovetskom grazhdanskom sudoproizvodstve*. Dissertacija [Procedural Terms in Soviet Civil Proceeding. Dissertation]. Moskva: Moskovskij ordena Lenina, ordena Oktjabrskoj revoliucii i ordena Trudovo krasnogo znamenii gosudarstvennyj universitet imeni M. V. Lomonosova, 1987, p. 12–51.
- 29 Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 220, p. 238; Driukas, A.; Valančius, V., *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas, *supra* note 9, p. 239; Černiauskas, S.; Ruželytė, O.; Skaisgiris, P., *supra* note 11, p. 15; Nekrošius, V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus, *supra* note 8, p. 46; Nekrošius, V. Civilinio proceso koncentruotumo principo įgyvendinimo galimybės, *supra* note 8, p. 108; De Santis di Nicola, F., *supra* note 13, p. 11; Clayton, R.; Tomlinson, H., *supra* note 3, p. 88; Van Rhee, C. H., *supra* note 12, p. 309–310; Kirillova, M. J.; Krašeninnikovas, P. V. *Sroki v grazhdanskom prave*. Iskovaja davnost. Izdanie vtoroe, ispravlennoe i dopolnennoe [Time Limits in Civil Law. Limitations. 2nd supplementary edition]. Moskva: Statut, 2007, p. 8; Volozhanin, V. P., et al., *supra* note 21, p. 128.
- 30 Buzhinskas, G., *supra* note 28, p. 12–51; Armstrong, S. W.; Denger, M. L., *supra* note 14, p. 1017–1020; Rechberger, W.; Kodek, G., *supra* note 15, p. 39; Argunov, V. N., et al., *supra* note 25, p. 111; Jarkov, V. V. (red.), *supra* note 26, p. 120; Borisov, A. B., *supra* note 27, p. 152.
- 31 Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 322; Isaeva, E. V., *supra* note 19, p. 5.

procesinių terminų poveikio skirstymas ne tik atskleidžia procesinių terminų svarbą, bet taip pat leidžia susisteminti mokslininkų minimas įvairias terminų reikšmes.

Straipsnio mokslinių tyrimų *objektas* – procesinių terminų reikšmė. Straipsnio tyrimo *tikslas* – atskleisti procesinių terminų reikšmę kai kuriems civilinio proceso principams – teisės į teisminę gynybą, teisės į teisingą procesą ir proceso koncentracijos – įgyvendinti ir efektyviam civilinės bylos nagrinėjimui užtikrinti.

Mokslinis tyrimas atliktas kompleksiskai taikant analizės, lingvistinį, lyginamąjį, loginį ir apibendrinimo *metodus*.

1. Procesinių terminų reikšmė įgyvendinant teisės į teisminę gynybą, teisės į teisingą procesą ir koncentracijos principus

Atskleisdami procesinių terminų reikšmę teisės į teisminę gynybą, teisės į teisingą procesą ir koncentracijos principams įgyvendinti, aptarsime terminų įtaką šiems principams.

1.1. Procesinių terminų laikymasis padeda užtikrinti teisę į teisminę gynybą – vieną iš asmens pagrindinių teisių. Siekiant parodyti procesinių terminų reikšmę asmens teisės į teisminę gynybą realizavimui, reikia nustatyti šios teisės ir terminų sąsajas.

Kai kurie civilinio proceso teisės mokslininkai teisę į teisminę gynybą tiesiogiai sieja su procesiniais terminais, akcentuodami, kad „terminai užtikrina savalaikę pažeistų teisių ir interesų gynybą“³², „greitą bylos sprendimą ir realią pažeistų teisių ir įstatymų saugomų interesų gynybą padeda realizuoti procesinių terminų laikymasis“³³.

Kiti mokslininkai tiesiogiai nenurodo, jog teisę į teisminę gynybą užtikrina procesinių terminų laikymasis, tačiau įvardija proceso operatyvumo ir greitumo svarbą, atskleisdami teisės į teisminę gynybą turinį. R. Jurka teigia, kad asmens teisę į teisingą teismą „<...> sudaro teisė į viešą, greitą, nešališką, lygiateisišką ir skaidrų bylos tyrimą ir/ar pagal įstatymus sudaryto ir nepriklausomo teismo bylos išnagrinėjimą“³⁴. S. Černiauskas, O. Ruželytė, P. Skaisgirius³⁵ teisminę gynybą tiesiogiai sieja su proceso operatyvumu, sakydami, jog „teisminės gynybos reikšmė priklauso nuo to, kaip greitai išnagrinėjamos bei išsprendžiamos civilinės bylos“. A. Driukas, V. Valančius³⁶ teigia, kad asmens teisės į teisminę gynybą turinys yra platus ir apima ne tik civilinės bylos iškėlimą teisme, bet taip pat operatyvų ginčo išsprendimą. Žodis „operatyvus“³⁷ reiškia greitai ir tiksliai veikiantis, veiksmingas. Civilinio proceso teisės mokslininkai³⁸ sutin-

32 Kirillova, M. J.; Krašeninnikovas, P. V., *supra* note 29, p. 8.

33 Vikut, M. A.; Zaicev, I. M., *supra* note 20, p. 145; Volozhanin, V. P., *et al.*, *supra* note 21, p. 128.

34 Jurka, R., *supra* note 2, p. 33.

35 Černiauskas, S.; Ruželytė, O.; Skaisgirius, P., *supra* note 11, p. 15.

36 Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas, *supra* note 29, p. 220.

37 Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-11-04]. <<http://www.lkz.lt/startas.htm>>.

38 Driukas, A., *et al.* *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. I dalis. Bendrosios nuostatos. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2004, p. 195; Mikelėnas, V., *supra* note 10, p. 106; Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 31, p. 322.

ka, kad operatyvus ginčų sprendimas reiškia, jog svarbu užkirsti kelią bylų vilkinimui, bylas išnagrinėti ir įsiteisėjusius teismo sprendimus įvykdyti per kuo trumpesnę laiką. Matome, kad proceso operatyvumo esmė grindžiama greitu procesu ir procesinių veiksmų atlikimu per kuo trumpesnę laiką. Be to, literatūroje vartojama ir „protingo termino“ sąvoka. Siekiant atskleisti, kurią iš šių sąvokų tikslingiausia vartoti kalbant apie operatyvų procesinių veiksmų atlikimą, įgyvendinant teisę į teisminę gynybą, reikia išsamiau aptarti šias sąvokas.

Greitas bylos nagrinėjimas ir sprendimas dar nereiškia, kad jis bus teisingas. Proceso greitumas yra pateisinamas tik tada, kai nepažeidžiamos civilinio proceso teisės normų nustatytos taisyklės. Bylos nagrinėjimas turi būti ne tik greitas, bet ir teisingas, turi būti laikomasi teisės būti išklaustyti, šalių procesinio lygiateisiškumo, betarpiškumo, rungimosi, dispozityvumo ir kitų civilinio proceso principų. Visi principai privalo būti derinami, turi būti laikomasi proceso teisės normų nustatytos tvarkos ir greitas civilinis procesas neturi pakenkti bylos nagrinėjimo kokybei. Akcentuojant tik greitą procesą tarsi paneigiama civilinio proceso principų pusiausvyra, kas jokiū būdu negali užtikrinti teisės į teisminę gynybą. Greito proceso tapatinimas su procesinių terminų laikymusi pernelyg susiaurintų terminų reikšmę ir keltų pavojų teisingam bylos nagrinėjimui. Tai gi vien tik apie greitą civilinį procesą reikėtų kalbėti atsargiai.

Vengiant akcentuoti greitą bylos nagrinėjimą, įgyvendinant teisę į teisminę gynybą, kyla klausimas, kurią sąvoką tikslingiau vartoti: bylos nagrinėjimas per protingą terminą ar per įmanomai trumpiausią laiką? Autentiškos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos³⁹ 6 straipsnio 1 dalyje anglų kalba vartojama sąvoka *reasonable time*, kurios pažodinis vertimas⁴⁰ į lietuvių kalbą reiškia „protingas terminas“. Europos Žmogaus Teisių Teismo autentiškuose sprendimuose⁴¹ anglų kalba taip pat vartojamas protingas terminas. Be to, Europos Žmogaus Teisių Teismas⁴² yra išaiškinęs protingo termino sąvoką, nurodydamas, kad teismo proceso trukmės pagrįstumas turi būti vertinamas atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes ir į šiuos kriterijus: bylos sudėtingumą, pareiškėjų bei valdžios institucijų elgesį nagrinėjant bylą ir į paties proceso poveikį pareiškėjo teisėms. Vadinasi, protingas civilinės bylos nagrinėjimo terminas priklauso nuo konkrečios situacijos ir bylos sudėtingumo. Siekdamas bylą išnagrinėti per protingą terminą, teismas turėtų skirti tokį procesinį terminą, per kurį byloje dalyvaujantys asmenys ir kiti proceso dalyviai turėtų realią galimybę atlikti procesinius veiksmus ir neužvilktų bylos nagrinėjimo. Teismui įvertinus bylos ir situacijos sudėtingumą bei paskyrus protingą terminą, kurio proceso dalyviai laikytųsi, turėtų būti įgyvendinta teisė į teisminę gynybą.

39 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-11-05]. <<http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=005&CL=ENG>>.

40 Armalytė, O., et al. *Anglų kalbos mokomasis žodynas – English Dictionary for Speakers of Lithuanian*. Vilnius: Alma littera, 1997, p. 524.

41 Pavyzdžiui, byloje *Četvertakas and Others v. Lithuania*, no. 16013/02, ECHR 2009; *Naugžemys v. Lithuania*, no. 17997/04, ECHR 2009.

42 *Igarienė and Petrauskienė v. Lithuania*, no. 26892/05, ECHR 2009; *Frydlander v. France*, no. 30979/96, ECHR 2000.

Teisės aktuose ir moksliniuose šaltiniuose anglų kalba (pvz.: mokslininkų R. Clayton ir H. Tomlinson⁴³, J. Rehman⁴⁴, F. Francioni⁴⁵ darbuose) nuosekliai vartojama sąvoka „*reasonable time*“ – „protingas terminas“. Kiek kitokia situacija susidaro, vartojant minėtą sąvoką lietuvių kalboje. Autentiškame Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos vertime⁴⁶ į lietuvių kalbą vartojama sąvoka per įmanomai trumpiausią laiką. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso⁴⁷ (toliau – CPK) 7 straipsnio 1 dalyje, 72 straipsnio 1 dalyje taip pat įtvirtinta įmanomai trumpesnio laiko sąvoka. Nors Lietuvos Respublikos teisės aktuose nurodyta sąvoka „per įmanomai trumpiausią laiką“, kai kurie mokslininkai, pavyzdžiui: V. Mikelėnas⁴⁸, A. Driukas ir V. Valančius⁴⁹, cituodami tą patį Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnį vartoja protingo termino sąvoką. Kita vertus, A. Driukas ir V. Valančius, teigdami, jog „teismas bylą turi išspręsti per kiek įmanoma trumpesnį (protingai trumpą) laiką“⁵⁰, šias sąvokas vartoja kaip sinonimus. R. Jurka⁵¹, L. Štarienė⁵², daug dėmesio skyrusi teisės į teisingą teismą analizei, cituodama Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį, vartoja sąvoką „per įmanomai trumpiausią laiką“.

Išdėstytos aplinkybės sudaro pagrindą manyti, kad sąvokos „protingas terminas“ ir „įmanomai trumpiausias laikas“ yra sinonimai ir kad tai yra vertimo iš užsienio kalbos pasekmė. Šių sąvokų prasmė yra ta pati – civilinę bylą išnagrinėti per tokį terminą, kuris, atsižvelgiant į konkrečią situaciją, būtų kuo trumpesnis, išlaikant civilinio proceso principų pusiausvyrą ir nepakenkiant bylos nagrinėjimo kokybei. Atsižvelgdami į autentiškame Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos vertime į lietuvių kalbą ir CPK įtvirtintas sąvokas, manome, jog tikslingiausia laikytis oficialios įstatymų leidėjo pozicijos ir vartoti sąvoką „per įmanomai trumpiausią laiką“.

Atliktų sąvokų analizė leidžia apibūdinti teisės į teisminę gynybą vieną iš turinio dalių – operatyvų bylos nagrinėjimą, kuris tam tikra prasme gali reikšti procesinių veiksnių atlikimą per įmanomai trumpiausią laiką. Įstatymo nustatytų terminų laikymasis, o kai jie nenustatyti, pastangos atlikti procesinius veiksmus per įmanomai trumpiausią laiką, nepakenkiant teisingam bylos nagrinėjimui, derinant visus kitus civilinio proceso principus, sudaro sąlygas operatyviam bylos nagrinėjimui ir pažeistų teisių ar interesų atkūrimui, t. y. realizuoti asmens teisę į teisminę gynybą. Kuo trumpesnis (realus, bet ne

43 Clayton, R.; Tomlinson, H., *supra* note 3, p. 88, p. 105.

44 Rehman, J., *supra* note 4, p. 204.

45 *Access to Justice as a Human Right*. Francioni, F. (ed.). Volume XVI/4. New York: Oxford University Press, 2007, p. 184.

46 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.

47 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

48 Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 31, p. 189.

49 Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas, *supra* note 29, p. 400.

50 *Ibid.*, p. 241.

51 Jurka, R., *supra* note 2, p. 34.

52 Štarienė, L. *Teisė į teisingą teismą pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 17.

deklaruojamas) civilinės bylos išnagrinėjimo terminas, tuo veiksmingesnis teisės į teisminę gynybą įgyvendinimas. Išdėstytos nuostatos patvirtina, kad procesiniai terminai yra reikšmingi užtikrinant teisę į teisminę gynybą.

1.2. Procesiniai terminai svarbūs teisei į teisingą procesą įgyvendinti. L. Štarienės⁵³ nuomone, teisė į teisingą teismą pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį gali būti vartojama kaip teisės į teisingą bylos nagrinėjimą sinonimas, apimanti visas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje tiesiogiai ar netiesiogiai įtvirtintas teises, vieną iš jų – teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką. Tokios pozicijos laikosi ir J. Rehman⁵⁴, teigdamas, jog teisė į teisingą procesą taip pat apima teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią terminą. R. Clayton ir H. Tomlinson⁵⁵ tvirtina, kad teisė į teisingą procesą apima specialias teises, tarp jų – teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką. Kiti mokslininkai teisingą bylos nagrinėjimą taip pat sieja su proceso trukme, teigdami, jog „kuo mažiau laiko yra praėję nuo įvykių, tuo tiksliau galima nustatyti aplinkybes <...> ir jų pagrindu priimti teisingą sprendimą“⁵⁶, „tiesa retai gali būti pasiekiamą, jeigu bylinėjimasis užtrunka per ilgai“⁵⁷, „procesinių terminų laikymasis yra viena iš teisingo sprendimo sąlygų“⁵⁸. Nepaisant to, kad bylų nagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką įvardijamas kaip teisės į teisingą procesą turinio dalis ir dėl to šios teisės įgyvendinimui, be kita ko, svarbūs ir terminai, apibendrinant minėtų autorių mintis, įvertinant kitus su teisingu ir savalaikiu bylos nagrinėjimu susijusius aspektus, galima išskirti daugiau teisingo bylos nagrinėjimo ir procesinių terminų laikymosi sąsają.

Pirma, teisingas bylos išnagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką reiškia, kad teisiniai, ekonominiai santykiai tarp byloje dalyvaujančių asmenų yra atkuriami nevilkinant proceso, taip pat kiti klausimai sprendžiami veiksmingai. Tai sudaro sąlygas asmenims laiku įgyvendinti teisinius, ekonominius tikslus (per ilgai užsitęsęs klausimų sprendimas jau gali būti nebeaktualus) ir pasitikėti teismine bei visa teisine sistema.

Antra, teisingas ginčo išsprendimas susijęs su materialinės tiesos nustatymu per įmanomai trumpiausią laiką. Teismo sprendimas priimamas ištyrus visas įmanomas faktines aplinkybes. Kuo mažiau laiko praėjo nuo įvykių, tuo lengviau jas nustatyti, kadangi didesnė tikimybė surinkti rašytinius, daiktinius įrodymus, byloje dalyvaujantys asmenys, liudytojai turėtų lengviau prisiminti įvykius ir t. t.

Trečia, savalaikis procesinių veiksmų atlikimas reiškia, kad nepiktinaudžiaujama procesinėmis teisėmis, dėl to nė viena iš šalių nenukenčia ir byla teisingai nagrinėjama procesinių veiksmų atlikimo prasme.

Ketvirta, teisingas bylos nagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką, nevilkinant proceso, reiškia mažesnę tikimybę, jog teismas turės taikyti atitinkamas priemones (baudas, nuostolių atlyginimo priteisimą ir kt.), kurių skyrimas ilgina bendrą bylos

53 Štarienė, L., *supra* note 52, p. 17.

54 Rehman, J., *supra* note 4, p. 204.

55 Clayton, R.; Tomlinson, H., *supra* note 3, p. 88.

56 Vaskovskij, E. V., *supra* note 23, p. 465.

57 Blake, S., *supra* note 16, p. 25.

58 Briksov, V. V., *et al.*, *supra* note 24, p. 245; Argunov, V. N., *et al.*, *supra* note 25, p. 112.

nagrinėjimą ir atitraukia nuo civilinio proceso tikslų – ginti asmenų, kurių materialinės subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami, interesus ir kt.

Penkta, bylą išnagrinėjus per įmanomai trumpiausią laiką, šalys ir kiti byloje dalyvaujantys asmenys turėtų patirti mažesnes bylinėjimosi išlaidas, mažesnę emocinę įtampą, stresą ir kitus nepatogumus. Kažin ar galime kalbėti apie teisingą bylos nagrinėjimą, kuris tęsiasi metų metus, fizine ir emocine prasme vargina byloje dalyvaujančius asmenis, nuolat juos atitraukia nuo įprastinės veiklos ir kt.

Atsižvelgus į tai, jog civilinės bylos nagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką yra viena iš teisės į teisingą procesą turinio dalių, bei įvertinus kitas šios teisės ir terminų sąsajas, matyti, kad teisei į teisingą procesą, be kita ko, įtakos turi ir procesinių terminų laikymasis.

1.3. Procesinių terminų laikymasis nagrinėjant civilines bylas įgyvendina proceso koncentraciją. CPK 7 straipsnio 1 dalis įtvirtina koncentracijos ir ekonomiškumo principą, pagal kurį teismas imasi nustatytų priemonių, kad būtų užkirstas kelias procesui vilkinti, ir siekia, kad byla būtų išnagrinėta vieno posėdžio metu, jeigu tai nekenkia tinkamai išnagrinėti bylą, taip pat kad įsiteisėjęs teismo sprendimas būtų įvykdytas per įmanomai trumpesnę laiką ir kuo ekonomiškiau. Siūlymas bylą išnagrinėti ne daugiau kaip per du posėdžius, kurių vienas – parengiamasis, o kito metu yra pateikiami įrodymai, išklausomi argumentai ir, jeigu įmanoma, priimamas teismo sprendimas, įtvirtintas Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje Nr. R(84)5⁵⁹. Europos teisėjų tarybos nuomonės nuostatose⁶⁰ minėta pozicija vertinama kaip bendras modelis ir teigiama, jog svarbiausia, kad teisėjas nuo pat proceso pradžios kontroliuotų laiko paskirstymą ir proceso trukmę, nustatydamas tiksliai datas ir turėdamas galios (ir pasirengęs, kai įmanoma) nesutikti atidėti bylą, net jei to pageidauja abi bylos šalys.

Proceso koncentracijos principo turinį yra analizavę civilinio proceso teisės mokslininkai. Koncentracijos principo pradininkas F. Kleinas⁶¹ įsitikinęs, kad minėto principo pagrindinė užduotis – realizuoti greito proceso idėją ir kartu užtikrinti, kad socialinis konfliktas būtų kuo greičiau išspręstas. F. Kleinas⁶² nurodo, jog teisėjams turėtų būti suteikta daugiau teisių, kad jie galėtų savo nuožiūra užtikrinti trumpus terminus procesiniams veiksams atlikti. V. Nekrošius⁶³ teigia, jog proceso koncentracijos principo pagrindinė idėja yra ta, kad pažeistos asmens materialios subjektinės teisės turi būti ginamos per kiek įmanomai trumpesnę laiką, kadangi ilga proceso trukmė yra praktiškai

59 Europos Tarybos Ministrų Komitetas. Rekomendacija Nr. R(84)5 „Dėl civilinio proceso principų, turinčių pagerinti teisingumo sistemos funkcionavimą“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-26]. <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=603496&SecMode=1&DocId=682030&Usage=2>>.

60 Konsultacinė Europos teisėjų taryba. Nuomonė Nr. 6 (2004) „Dėl teisingo teismo proceso per įmanomai trumpiausią laiką ir teisėjo vaidmens teismo procese atsižvelgiant į alternatyvius ginčų sprendimo būdus“. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-25]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/naudinga_informacija/CCJE/ccje%20nr.%206.pdf>.

61 Nekrošius, V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus, *supra* note 8, p. 46.

62 Van Rhee, C. H., *supra* note 12, p. 309–310.

63 Nekrošius, V. Civilinio proceso koncentruotumo principo įgyvendinimo galimybės, *supra* note 8, p. 108.

ties pat žalinga, kiek ir neteisėtas ar nepagrįstas teismo sprendimas. Be to, šis mokslininkas nurodo, jog koncentracijos principą įgyvendinančios normos „turėtų būti vertintinos kaip mėginimas padaryti procesą greitesnį, išvengti bylos vilkinimo ir skatinti ginčo šalis kuo greičiau baigti ginčą nagrinėti teisme ir nesiginčyti tik „iš principo“⁶⁴. A. Freckmann ir T. Wegerich⁶⁵ nuomone, koncentracijos principu siekiama, kad procesas būtų baigtas per vieną teismo posėdį. Taip pat teigia, kad proceso pagreitinimui labai svarbu tai, jog teismas gali reikalauti, kad šalys pateiktų savo prašymus per nustatytą laikotarpį, o jeigu praleidžia terminą, teismas gali atmesti prašymą, kaip pavėluotą. S. Dodson ir J. M. Klebba⁶⁶ nurodo, kad koncentracija skatina proceso efektyvumą, o tai, pagal tarptautinių žodžių žodyną⁶⁷, reiškia „veiksmingas, duodantis reikiamus arba geriausius rezultatus“.

Iš pateiktos koncentracijos principo analizės matyti, kad įgyvendinant proceso koncentraciją, tiek teismas, tiek šalys turi vykdyti procesines pareigas ir rūpintis bylos išnagrinėjimu per įmanomai trumpiausią laiką. CPK normos teismui suteikia įgaliojimus vadovauti procesui ir užtikrinti proceso koncentraciją, pavyzdžiui: teismas nustato terminą procesinių dokumentų trūkumams pašalinti (CPK 115 str. 2 d.), atsiliepimams pareikšti (CPK 142 str. 1 d.), taip pat teismas gali imtis kitų CPK numatytų priemonių proceso savalaikiškumui užtikrinti (pvz.: CPK 181 str. 2 d.; 245 str. 2 d.; 262 str.; 95 str. ir t. t.). CPK normos nustato įvykiu ar data apibrėžtus tam tikrus procesinius terminus, per kuriuos dalyvaujantys byloje asmenys gali arba privalo atlikti procesinius veiksmus, pavyzdžiui: ieškovas tol, kol teismas neišsiuntė ieškinio kopijos atsakovui, turi teisę atsiimti pareikštą ieškinį (CPK 139 str.); iki nutarties skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje priėmimo ieškovas turi teisę pakeisti ieškinio dalyką arba ieškinio pagrindą (CPK 141 str. 1 d.), taip pat atlikti kitus procesinius veiksmus (pvz.: CPK 226 str.; 246 str. 1 d.; 307 str. 1 d. ir t. t.). Nuo to, kaip efektyviai teismas ir bylos šalys bei kiti proceso dalyviai atliks procesinius veiksmus, priklausys proceso koncentracija, t. y. bylos nagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką. Tai reiškia, kad procesinių terminų laikymasis tiesiogiai daro įtaką proceso koncentracijos principui įgyvendinti ir bylos nagrinėjimas per įmanomai trumpiausią terminą tam tikra prasme prilygsta proceso koncentracijos realizavimui. Dėl to procesinių terminų laikymasis yra svarbus proceso koncentracijos principui užtikrinti.

2. Procesinių terminų reikšmė efektyviam civilinės bylos nagrinėjimui

Atskleidėme, kad procesiniai terminai yra svarbūs teisės į teisminę gynybą, teisės į teisingą procesą ir koncentracijos principams įgyvendinti. Žinant, kad civilinio proceso principais yra įtvirtinamos esminės civilinės bylos nagrinėjimo nuostatos, tikslinga ištir-

64 Nekrošius, V. Civilinio proceso koncentruotumo principo įgyvendinimo galimybės, *supra* note 8, p. 110.

65 Freckmann, A.; Wegerich, T. *The German Legal System*. London: Sweet&Maxwell, 1999, p. 142.

66 Dodson, S.; Klebba, J. M. Global Civil Procedure Trends in the Twenty-first Century. *Boston College International & Comparative Law Review*. 2011, 34(1):16.

67 *Tarptautinių žodžių žodynas*. Ketvirtas leidimas. Kinderys, A. (ats. red.). Vilnius: Alma littera, 2005, p. 188.

ti, kaip terminai susiję su efektyviu civilinės bylos nagrinėjimu. Šiuo tikslu bus tiriama procesinių terminų įtaka civilinės bylos dinamikai ir tinkamam teismo darbo organizavimui.

2.1. Procesiniais terminais užtikrinama civilinės bylos dinamika (eiga) ir procesinių veiksmų atlikimo tvarka. S. W. Armstrong ir M. L. Denger⁶⁸ nurodo, jog procesiniai terminai skatina bylų vystymąsi, be to, jie skirti spręsti bylų vilkinimo problemas. Didelį dėmesį procesui kaip bylos eigai skyrė G. Bužinskas⁶⁹. Jis teigia, kad procesą galima laikyti kaip logišką pažeistų subjektinių teisių ir įstatymų saugomų interesų gynimo tvarką. G. Bužinskas nurodo, kad bylos eiga apima visas teismo proceso stadijas, kurios nuosekliai keičia viena kitą (bylos iškėlimas, pasiruošimas bylos nagrinėjimui, teisminis bylos nagrinėjimas ir t. t.). Dėl to siekiant užtikrinti sklandų ir savalaikį bylos nagrinėjimą visose bylos stadijose, nustatomi procesiniai terminai. W. Rechberger ir G. Kodek⁷⁰ teigia, kad procesiniai terminai nustatomi veiksams atlikti teismo proceso metu. M. K. Treušnikovas⁷¹, V. V. Jarkovas⁷², A. B. Borisovas⁷³ taip pat nurodo, kad procesiniai terminai svarbūs užtikrinti savalaikį procesinių veiksmų atlikimą.

Autorių išdėstyta nuomonė leidžia apibendrinti, kad procesinių veiksmų atlikimas per įstatymo nustatytus arba teismo paskirtus protingai trumpus terminus turėtų užtikrinti sklandų civilinės bylos vystymąsi visose jos stadijose ir užtikrinti bylos išnagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką. Taigi ar procesinių terminų laikymąsi galima įvardinti viena iš efektyvaus bylų nagrinėjimo priemonių? Vienareikšmiškai atsakyti į šį klausimą sunku. Iš vienos pusės, nors patys savaime procesiniai terminai neužtikrina efektyvesnio proceso, tačiau jų laikymasis sudaro prielaidas įgyvendinti savalaikį civilinių bylų nagrinėjimą ar bent jau nevilkinti proceso. Kita vertus, ar visada procesinių terminų nustatymas prisideda prie efektyvesnio bylų sprendimo? Mūsų nuomone, tai priklauso nuo terminų trukmės (ypač teismo paskirtų) ir nuo konkrečios situacijos nagrinėjant atskirą bylą, kadangi:

Pirma, teismui įstatymų normos suteikia galimybę nustatyti procesinius terminus ir šiuo atveju procesinių terminų trukmę lemia teismo valia. Pavyzdžiui: teismas turi teisę atidėti bylos nagrinėjimą. Teismas, atidedamas bylos nagrinėjimą, paskiria kito teismo posėdžio laiką (CPK 162(2) str. 2 d.). „Laiko tarpai tarp posėdžių trunka du arba tris mėnesius, nes teismo posėdžių datos skiriamos atsižvelgiant į teisėjų darbo krūvį, atostogų laikotarpį, taip pat laikas kartais derinamas ir su proceso dalyviais“⁷⁴. Taigi terminas, kai bylos nagrinėjimas atidedamas keliems mėnesiams, vargu ar prisidės prie efektyvesnio bylų nagrinėjimo. Dėl to, tam tikrais atvejais, per ilgų procesinių terminų nustatymas negali užtikrinti efektyvaus proceso.

68 Armstrong, S. W.; Denger, M. L., *supra* note 14, p. 1019.

69 Buzhinskas, G., *supra* note 28, p. 12-51.

70 Rechberger, W.; Kodek, G., *supra* note 15, p. 39.

71 Argunov, V. N., *et al.*, *supra* note 25, p. 111.

72 Jarkov, V. V. (red.), *supra* note 26, p. 120.

73 Borisov, A. B., *supra* note 27, p. 152.

74 Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2010 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-12]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/apzvalga_2010_88_psl.pdf>.

Antra, bylos nagrinėjimas yra sudėtingas procesas, kurio „trukmė dažnai priklauso nuo jos sudėtingumo, galimybės surinkti įrodymus, šalių tinkamo dalyvavimo ir kitų aplinkybių“⁷⁵. Be to, „civilinėse bylose dažnai pasitaiko kelios bylų nagrinėjimo atidėjimo priežastys, pavyzdžiui: papildomų įrodymų rinkimas, liudytojų apklausa, proceso dalyvių negalėjimas byloje dalyvauti dėl ligos, bylos nagrinėjimo atidėjimas dėl paties teisėjo ligos“⁷⁶. Taigi vien procesinių terminų nustatymas negali paveikti visos bylos nagrinėjimo eigos. Dėl to teismas gali būti priverstas taikyti atitinkamas priemones (baudų skyrimas, nuostolių atlyginimo priteisimas, pavėluotai pateiktų įrodymų nepriėmimas ir kt.) procesinių terminų laikymuisi ir bylos eigai užtikrinti.

Vis dėlto nepaisant tam tikrų problemų, susijusių su procesinių terminų „galia“, ir darant prielaidą, kad nustatomi įmanomai trumpiausi procesiniai terminai, šių terminų laikymasis iš esmės turėtų padėti užtikrinti procesinių veiksmų atlikimo nuoseklumą ir civilinės bylos dinamiką, kas daro įtaką efektyviam civilinės bylos nagrinėjimui.

2.2. Procesiniai terminai svarbūs tinkamam teismo darbo organizavimui. V. Nekrošius nurodo, kad „visa teisėjo ir teismo veikla skirstoma į dvi dalis – tai teisingumo vykdymas ir veikla, sąlygiškai vadinama administracine teisėjo ar teismo veikla. Ši veikla būtina, kadangi valstybė privalo užtikrinti teisingumo vykdymą laikantis tam tikrų teismo darbo organizavimo taisyklių (pvz., bylos teisėjams skirstomos vadovaujantis griežtai formaliais kriterijais; teismo posėdžiai turi vykti laiku; bylos teisme turi būti nagrinėjamos iš esmės <...> ir pan.)“⁷⁷. A. Blakley⁷⁸ teigia, jog svarbios teismo administracinės funkcijos yra teisminių bylų tvarkymas, jų registravimas, dokumentų apskaita ir t. t.

Teismui priskirtos teisingumo vykdymo funkcijos įgyvendinimas reikalauja, kad teismo organizaciniai veiksmai būtų atlikti laiku ir tinkamai. Didėjantis teismų gaunamų

75 Pagal 2009 metų statistikos duomenis, dažnai civilinių bylų nagrinėjimas teismuose užsitęsavo dėl procesinių veiksmų, atliekamų pasirengimo bylos nagrinėjimui stadijoje: tikslinant ieškinio reikalavimus, taisant ieškinio ar kitų procesinių dokumentų trūkumus, pratęsiant terminą pateikti teismo reikalavimams papildomiems įrodymams, susirgus proceso dalyviui, kurio dalyvavimą posėdyje teismas pripažino būtinu, arba susirgus teisėjui, nagrinėjančiam civilinę bylą, skiriant laiko šalims baigti teismo procesą taikos sutartimi, tvirtinant taikos sutartį dėl dalies ieškinio ir (arba) priešieškinio reikalavimų.

Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2009 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-02]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/bendroji_informacija/teismu%20veiklos%20apzvalga2009_aktuali.pdf>

76 Pagal 2010 metų statistikos duomenis, civilinių bylų ilgo nagrinėjimo priežastys analogiškos, kaip ir 2009 metais: bendros civilinių bylų ilgo nagrinėjimo teismuose priežastys sietinos su procesiniais veiksmais, atliekamais pasirengimo bylos nagrinėjimui stadijoje: šalys savo ir (arba) teismo iniciatyva tikslina ieškinio reikalavimus, taiso trūkumus, teismai dažnai pratęsia terminą papildomiems įrodymams pateikti, proceso dalyviai ir (arba) teisėjai negali dalyvauti teismo procese dėl ligos, skiriamas laikas šalims baigti teismo procesą taikos sutartimi, tvirtinamos taikos sutartys. Dažnai bylų užsitęsusių nagrinėjimo priežastimi tampa ekspertizės byloje paskyrimas ir kt.

Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2010 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-12-09]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/apzvalga_2010_88_psl.pdf>

77 Kuconis, P.; Nekrošius, V. *Teisės saugos institucijos*. Antrasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2001, p. 102.

78 Blakley, A. The Sedona Guidelines: Best Practices Addressing Protective Orders, Confidentiality and Public Access in Civil Cases. *Protective Orders, Confidentiality & Public Access*. Sedona: Conference Journal, 2007, p. 141–148.

civilinių bylų skaičius (Nacionalinės teismų administracijos statistikos duomenis⁷⁹, pirmosios instancijos teismų gaunamų bylų daugėja: 2005 metais gautos 148 019 civilinės bylos; 2006 metais – 145 705; 2007 metais – 156 330; 2008 metais – 185 878; 2009 metais – 236 556; 2010 metais – 201 585 bylos) taip pat yra vienas iš argumentų, pagrindžiančių teismo darbo organizavimo svarbą, norint užtikrinti efektyvų bylų nagrinėjimą.

Siekiant civilinę bylą išnagrinėti per įmanomai trumpiausią laiką, turi būti tinkamai ir laiku atliekami teismo, kaip institucijos, įvairūs organizaciniai darbai: teismo šaukimų įteikimas, ieškinio ir kitų dokumentų nuorašų išsiuntimas atsakovui ir kitiems proceso dalyviams, gaunamų dokumentų registracija, civilinių bylų tvarkymas, bylų paskirstymas teisėjams, užtikrinama, kad teismo posėdžiai vyktų paskirtu laiku ir kita. CPK normos nustato procesinius terminus, per kuriuos privaloma atlikti procesinius veiksmus. Šių veiksmų įvykdymo kliūtis gali būti laiku neatlikti teismo organizaciniai darbai, pavyzdžiui: neįteiktas teismo šaukimas, neišsiųstas ieškinio nuorašas atsakovui, bylose neįsiūti, nesunumeruoti dokumentai, civilinės bylos ilgai neperduodamos į raštinę, kitoks aiškiai aplaidus teismo pareigų atlikimas ar jų neatlikimas be pateisinamos priežasties⁸⁰ ir t. t. Dėl to nustatyti procesinių veiksmų atlikimo terminai tam tikra prasme nustato laiko ribas ir teismo organizaciniais darbais atlikti, pavyzdžiui: šaukimai turi būti įteikti iki bylos nagrinėjimo ir taip, kad dalyvaujantys byloje asmenys suspėtų pasiruošti bylos nagrinėjimui (CPK 133 str. 2 d.) ir kt. Būtinybė laiku atlikti organizacinius veiksmus parodo procesinių terminų reikšmę sklandžiam teismo darbo organizavimui, kuris padeda užtikrinti efektyvų civilinės bylos išnagrinėjimą.

Išvados

Sąvokos „protingas terminas“ ir „įmanomai trumpiausias laikas“ yra sinonimai ir tai yra vertimo iš anglų kalbos į lietuvių kalbą pasekmė.

Procesiniai terminai yra principų teisės į teisminę gynybą ir teisės į teisingą procesą turinio sudėtinės dalys, užtikrinančios šių principų įgyvendinimą. Be to, įstatymų nustatytų ir teismo paskirtų įmanomai trumpiausių procesinių terminų laikymasis garantuoja koncentracijos principo civiliniame procese įgyvendinimą.

Procesinių terminų laikymasis sudaro prielaidas užtikrinti civilinės bylos dinamiką ir tinkamai organizuoti teismo darbą. Atsižvelgiant į tai, kad bylos nagrinėjimas yra sudėtingas procesas, vien procesinių terminų laikymosi gali nepakakti veiksmingam bylos sprendimui įgyvendinti, dėl to procesinius terminus galima laikyti viena iš efektyvaus civilinės bylos nagrinėjimo priemonių.

79 Teismų statistika [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-07]. <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>>.

80 Teisėjų garbės teismas sprendimuose (pvz.: 2011 m. kovo 21 d. sprendimas Nr. 21P-3; 2010 m. birželio 14 d. sprendimas Nr. 21P-5; 2010 m. balandžio 8 d. sprendimas Nr. 21P-2) yra nustatęs minėtus teismo pažeidimus ir konstatavęs, kad dėl to nesilaikyta CPK nuostatų, tarp jų – civilines bylas išnagrinėti per kuo trumpesnę laiką, nevilkinti bylų išnagrinėjimo. Analogiškai teismo pažeidimai yra nustatyti Teisėjų etikos ir drausmės komisijos sprendimuose, pvz.: 2011 m. rugpjūčio 29 d. sprendimas Nr. 18 P-7; 2010 m. gruodžio 1 d. sprendimas Nr. 18 P-13; 2010 m. kovo 17 d. sprendimas Nr. 18 P-3; 2009 m. gruodžio 21 d. sprendimas Nr. 18P-4.

Literatūra

- Abramavičius, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2009, 3(117): 21–40.
- Access to Justice as a Human Right*. Francioni, F. (ed.). Volume XVI/4. New York: Oxford University Press, 2007.
- Amstrong, S. W.; Denger, M. L. Use of Time Limits to Expedite Complex Cases. *Antitrust Law Journal*. 1979, 48(4): 1017–1040.
- Argunov, V. N. *Sovetskij grazhdanskij process* [The Soviet Civil Procedure]. Moskva: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 1989.
- Armalytė, O., et al. *Anglų kalbos mokomasis žodynas – English Dictionary for Speakers of Lithuanian*. Vilnius: Alma littera, 1997.
- Avdeenko, N. I., et al. *Sovetskij grazhdanskij process* [The Soviet Civil Procedure]. Leningrad: Izdatelstvo Leningradskovo universiteta, 1984.
- Blake, S. A *Practical Approach to Effective Litigation*. Sixth Edition. New York: Oxford University Press, 2005.
- Blakley, A. The Sedona Guidelines: Best Practices Addressing Protective Orders, Confidentiality and Public Access in Civil Cases. *Protective Orders, Confidentiality & Public Access*. Sedona: Conference Journal, 2007.
- Borisov, A. B. *Kommentarij k grazhdanskomu processualnomu kodeksu Rossijskoj Federacii* [The Comment of the Civil Procedure Code of Russian Federation]. Moskva: Knizhnyj mir, 2009.
- Briksov, V. V., et al. *Kommentarij k grazhdanskomu processualnomu kodeksu Rossijskoj Federacii*. 5 izdanie [The Comment of the Civil Procedure Code of Russian Federation. 5th edition]. Moskva: Prospekt, 2009.
- Buzhinskas, G. *Processualnye sroki v sovetskom grazhdanskom sudoproizvodstve*. Disertacija [Procedural Terms in Soviet Civil Proceeding. Dissertation]. Moskva: Moskovskij ordena Lenina, ordena Oktjabrskoj revoliucii i ordena Trudovo krasnogo zname-ni gosydarctbennyj universitet imeni M. V. Lomonocova, 1987.
- Clayton, R.; Tomlinson, H. *Fair Trial Rights*. New York: Oxford University Press, 2001.
- Černiauskas, S.; Ruželytė, O.; Skaistgiris, P. *Kaip ginamos tarybinių piliečių teisės*. Vilnius: Mintis, 1965.
- Četvertakas and Others v. Lithuania*, no. 16013/02, ECHR 2009.
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. IV leidimas. Keinys, S., et al. (red. kolegija). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
- De Santis di Nicola, F. Principle of Subsidiarity and „Embeddedness“ of the European Convention on Human Rights in the Field of the Reasonable-Time Requirement: the Italian Case. *Jurisprudencija*. 2011, 18(1): 7–32.
- Dodson, S.; Klebba, J. M. Global Civil Procedure Trends in the Twenty-first Century. *Boston College International & Comparative Law Review*. 2011, 34(1): 1–26.
- Driukas, A., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. I dalis. Bendrosios nuostatos. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2004.
- Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
- Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. II tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
- Europos Tarybos Ministrų Komitetas. Rekomendacija Nr. R(84)5 „Dėl civilinio proceso principų, turinčių pagerinti teisingumo sistemos funkcionavimą“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02-26]. <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=603496&SecMode=1&DocId=682030&Usage=2>>.

- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-11-05]. <<http://conventions.coe.int/treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=005&CL=ENG>>.
- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.
- Freckmann, A.; Wegerich, T. *The German Legal System*. London: Sweet&Maxwell, 1999.
- Frydlander v. France*, no. 30979/96, ECHR 2000.
- Grazhdanskij process*. 5 izdanie. Jarkov, V. V. (red.) [Civil Procedure. 5th edition]. Moskva: Volters Kluver, 2005.
- Igarienė and Petrauskienė v. Lithuania*, no. 26892/05, ECHR 2009.
- Isaeva, E. V. *Processualnye sroki v grazhdanskom i arbitrazhnom procese* [Procedure Terms in Civil and Arbitration Process]. Moskva: Volters Kluber, 2005.
- Jurka, R. Teisė į teisingą teismą. *Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius: Teisės institutas, 2005.
- Kirillova, M. J.; Krašennikovas, P. V. *Sroki v grazhdanskom prave. Iskovaja davnost. Izdanie vtoroe, ispravlennoe i dopolnennoe* [Time Limits in Civil Law. Limitations. 2nd supplementary edition]. Moskva: Statut, 2007.
- Konsultacinė Europos teisėjų taryba. Nuomonė Nr. 6 (2004) „Dėl teisingo teismo proceso per įmanomai trumpiausią laiką ir teisėjo vaidmens teismo procese atsižvelgiant į alternatyvius ginčų sprendimo būdus“. Neoficialus vertimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-08-25]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/naudinga_informacija/CCJE/ccje%20nr.%206.pdf>
- Kuconis, P.; Nekrošius, V. *Teisėsaugos institucijos*. Antrasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2001.
- Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
- Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-11-04]. <<http://www.lkz.lt/startas.htm>>.
- Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.
- Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2009 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-02]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/bendroji_informacija/teismu%20veiklos%20apzvalga2009_aktuali.pdf>.
- Lietuvos Respublikos teismų ir teismų savivaldos institucijų 2010 metų veiklos apžvalga [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-12]. <http://www.teismai.lt/dokumentai/apzvalga_2010_88_psl.pdf>.
- McEvoy, K. Access to Justice. *Legal Date*. 2005, 17(4): 1–4.
- Meijer, G. J. Belgian Civil Procedure. *Access to Civil Procedure Abroad*. London: Sweet & Maxwell, 1996.
- Mickevičius, T. CPK pakeitimai: kodėl teisė į teisminę gynybą įgyvendinti taps paprasčiau? *Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso reformos kontekste: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010.
- Mikelėnas, V. *Civilinis procesas*. Pirmoji dalis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: Justitia, 1997.
- Naugžemys v. Lithuania*, no. 17997/04, ECHR 2009.
- Nauta, R. Y. Luxembourg Civil Procedure. *Access to Civil Procedure Abroad*. London: Sweet & Maxwell, 1996.
- Nauta, R. Y.; Meijer, G. J. French Civil Procedure. *Access to Civil Procedure Abroad*. London: Sweet & Maxwell, 1996.
- Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.
- Nekrošius, V. Civilinio proceso koncentruotumo principo įgyvendinimo galimybės. *Teisė*. 1998, 32: 108–120.
- Nekrošius, V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus. *Teisė*. 1999, 33(1): 43–51.
- Nekrošius, V. Kooperacijos principas civiliniame procese. *Teisė*. 1999, 33(2): 36–42.

- Rechberger, W.; Kodek, G. Austria Civil Procedure. *International Encyclopaedia of Laws*. Volume 1. The Hague: Kluwer Law International, 2005.
- Rehman, J. *International Human Rights Law*. Edinburgh: Pearson Education Limited, 2010.
- Štarienė, L. *Teisė į teisingą teismą pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
- Tarptautinių žodžių žodynas*. Ketvirtas leidimas. Kinderys, A. (ats. red.). Vilnius: Alma littera, 2005.
- Teismų statistika [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-03-07]. <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>>.
- Van Rhee, C. H. Civil Litigation in Twentieth Century Europe. *Tijdschrift voor Rechts-*
geschiedenis/Legal History Review. 2007, 75(3): 307–320.
- Vaskovskij, E. V. *Kurs grazhdanskovo procesa*. Tom I [The Course of Civil Procedure. Volume I]. Moskva: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta, 1913.
- Vikut, M. A.; Zaicev, I. M. *Grazhdanskij process Rossii* [Russian Civil Procedure]. Moskva: Jurist, 1999.
- Višinskis, V.; Stauskienė, E. *Proceso pagreitinimo priemonės CPK projekte. Teisė į teisingą gynybą civilinio proceso reformos kontekste: mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010.
- Volozhanin, V. P., et al. *Sovetskij grazhdanskij process* [The Soviet Civil Procedure]. Moskva: Juridicheskaja literatura, 1988.

THE MEANING OF PROCEDURAL TIME LIMITS IN CIVIL PROCEDURE

Dalia Averkienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The aim of this article is to research the meaning of procedural time limits in civil procedure. Research is based on scientific accomplishments in civil procedure made by both Lithuanian and foreign scholars. Analysis of the approaches to the meaning of procedural time limits allows us to conclude that the meaning of time limits can be discussed in two aspects: 1) the influence of time limits on some principles of the Civil Procedure Law, and 2) the influence of time limits on civil court hearings.*

Firstly, the article pursues to disclose the influence of procedural time limits on the principles of Civil Procedure Law, such as the right of access to the court, the right to a fair hearing, and the concentration principle in the civil process. Procedural time limits allow realization of the right of access to the court, as operative execution of procedural actions is related to case hearings scheduled in the shortest and the most suitable period. It is important to mention that the hearing of civil cases within a reasonable time is part of the right of access to the court. Therefore, timely protection of violated rights realizes a person's right to judicial defence. Procedural time limits are important to ensure not only effective, but also fair, civil procedure for several reasons: to ascertain circumstances of facts, to execute procedural actions

in a timely manner, and to avoid abuse of procedural rights. The observance of procedural time limits secures the concentration principle in the civil process, because the court, litigants and other case participants must exercise procedural actions in a timely and suitable manner.

Secondly, the article analyses the influence of procedural time limits on the proper hearing of civil cases. In this aspect, one important issue is that observance of time limits can ensure the dynamics of civil cases and the timely execution of procedural actions. Procedural time limits define restrictions for the execution of procedural action in every stage of a case. This is meant to ensure fluent development of cases. Additionally, procedural time limits influence the work of the court. Administration of justice and execution of procedural actions are related to the administrative work of the court. For the purpose of executing justice, organizational actions of the court must be done on time. The observance of procedural time limits can help make the work of the courts more organized and efficient.

Thus, procedural time limits are important in order to ensure fair and concentrated hearing of cases. They are also important in realizing the execution of procedural actions. Additionally, the pursuance of procedural time limits guarantees the proper work of courts.

Keywords: *Civil Procedure, procedural time limits, meaning of procedural time limits, principles of Civil Procedure Law, hearing of the civil case.*

Dalia Averkienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedros doktorantė. Mokslinių tyrimų kryptis: procesiniai terminai civiliniame procese.

Dalia Averkienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Civil Procedure, Doctoral Student. Research interest: procedural time limits in civil procedure.